

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد بین المللی بندر انزلی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: حقوق (M.A)

گرایش: حقوق خصوصی

موضوع:

حقوق حاکم بر کارتهای اعتباری بانکی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر اسماعیل نعمت اللهی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عیسی گلین مقدم

نگارنده:

اکبر اعزازی

سال تحصیلی: ۱۳۹۰_۱۳۹۱

هو العالم

سپاس و ستایش مر خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، در فشان. آفریدگاری که خویشان را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بسی شایسته است از اساتید گرانقدر فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر اسماعیل نعمت الهی بعنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر عیسی گلین مقدم بعنوان استاد مشاور و جناب آقای دکتر شرافت پیما بعنوان استاد داور که مرا با راهنمایی های بزرگوارانه خود بهره مند ساختند و با نظرات کارساز و سازنده این تحقیق را مزین و بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

همچنین از دوستان و همکاران عزیزم که در مجموعه بانک مهر اقتصاد پشتیبان، مشوق و یاور من بودند و سپاس ویژه از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سید عباس موسویان، پژوهشگر و استاد حوزه اقتصاد و بانکداری اسلامی که با رهنمود های مشفقانه خود مسیر این تحقیق را هموار نمودند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

همچنین به پاس قدردانی از همسر عزیزم که با قلبی آکنده از عشق و معرفت، با ایجاد محیطی سرشار از سلامت و محبت، آرامش روحی و آسایش فکری را برای من فراهم آورد و با حمایت های همه جانبه خود در محیطی مطلوب، موجب شد مراتب تحصیلی و نیز پایان نامه درسی را به نحو احسن به اتمام برسانم.

همچنین بر خود واجب می دانم که از پدر و مادر دلسوز و مهربانم به خاطر زحمات بی دریغشان که مشوق و هدایتگر من در مسیر زندگی بوده اند و برادران عزیزم که یاریگر من در مراحل انجام این تحقیق بودند سپاسگزاری نمایم.

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا بر منتهای همت خود کامران شدم

حاصل این تلاش تقدیم به:

مولایم حضرت حجت بن الحسن، مهدی موعود (عجل... تعالی فرجه الشریف)

صاحب الامر و الزمان که هستی عالم به فدای قدومش، و روح پر فطوح حضرت امام خمینی (ره) و شهیدان راه حق،

آمان که به حقیقت راه حق را پویید و مایدون خون آنایم؛

باشد که این نغمه ناخیز قدیمی باشد - هر چند اندک - در مسیر ایجاد بانکداری اسلامی و پیاده سازی اسلام ناب محمدی (ص)

و حرکت به سوی زمینه سازی ظهور حضرتش.

انشاء...

به مصداق حدیث شریف نبوی (ص) «حب الوطن من الایمان»، این پایان نامه را که حاصل ماهها تلاش و کوشش مستمر این بنده بوده است؛ تقدیم

می نمایم به هم میهنانم، ایرانیانی پاک نهاد و نیکو سرشت که به پشتوانی داناتی و توانایی توشه گرفته از عرق ملی، میهنی و مذہبی در سودای تائین آبادانی و ارتقای

ایران اسلامی مجدانه تلاش می ورزند.

بچنین تقدیم به، همسر عزیزم که همانند گذشته با تلاش فداکارانه خود علی رغم مشکلات و سختی های زندگی، زمینه مطالعه و تحقیق را برای من فراهم کرد و فرصت

این حرکت علمی را برای من ایجاد نمود و پدر و مادر مهربانم که اولین معلم و هدایتگر من در مسیر کسب علم بودند.

چکیده

معاملات و تبادلات دنیای امروز پیچیدگی های فراوانی پیدا کرده و ابزارهای جدید در خدمت این مبادلات قرار گرفته است. یکی از این ابزارها که اهمیت فراوانی نیز پیدا کرده کارتهای اعتباری است. این کارتها امروزه در کشورهای توسعه یافته بقدری اهمیت پیدا کرده که تبدیل به یک کارت هویتی و غیر قابل اجتناب برای هر شهروند شده است. در کشور ما نیز با توسعه فرهنگ استفاده از ابزارهای نوین تبادلات پولی و بانکی و سیاستهای ایجاد دولت الکترونیک نیازمند استفاده از این ابزارها هستیم که علاوه بر ایجاد بستر و زیرساخت فنی و سخت افزاری آن باید سازوکار حقوقی مناسب را برای استفاده آن ایجاد نماییم؛ چرا که در کشورهای اسلامی که بر پایه بانکداری بدون ربا فعالیت می کنند، نمی توانند از همان قالب دیگر کشورها که بر پایه بانکداری ربوی ایجاد شده استفاده نمایند. به همین منظور در این تحقیق سعی شده که ضمن تحلیل و بررسی روشهای موجود در مورد چارچوب قرارداد کارتهای اعتباری، روشی جدید و کاربردی برای استفاده از این کارتها معرفی شده تا انشاءالله زمینه گسترش آن در بانکداری بدون ربا فراهم شده و زیرساخت حقوقی لازم برای استفاده هر چه بیشتر و گسترده تر در کشور عزیزمان فراهم آید.

واژگان کلیدی: کارت اعتباری، عقود بانکی، بیع نسبه، مرابحه، جعاله، وکالت.

فهرست مطالب

۱.....چکیده

۲.....مقدمه

فصل نخست : حقوق بانکی و کارتهای اعتباری

۱۲.....مبحث اول : حقوق بانکی

۱۳.....گفتار اول: تعریف حقوق بانکی

۱۴.....گفتار دوم: گستره حقوق بانکی

۱۴.....۱- آشنایی با قانون

۱۴.....۲- شناخت اشخاص، احوال شخصیه و احراز هویت

۱۵.....۳- عقود و قراردادهای بانکی

۱۵.....۴- رویه های حقوق بانکی

۱۵.....۵- تضامین و اجرای آن

۱۶.....گفتار سوم: منابع حقوق بانکی

۱۶.....۱- منابع عمومی

۱۶.....۲- منابع اختصاصی

۱۷.....۳- سایر منابع

۱۸.....مبحث دوم: عقود و قراردادهای بانکی

۲۰.....گفتار اول: عقود سپرده گذاری

۲۰.....۱- عقود قرضی

۲۱.....۲- عقود وکالتی

۲۱.....گفتار دوم: عقود تسهیلاتی

۲۲.....۱- تسهیلات (وام) قرض الحسنه

- ۲۲- عقود مبادله ای ۲۲
- ۲۳-۱-۲- فروش اقساطی ۲۳
- ۲۳-۲-۲- جعاله ۲۳
- ۲۳-۳-۲- سلف ۲۳
- ۲۴-۴-۲- اجاره به شرط تملیک ۲۴
- ۲۴-۵-۲- خرید دین ۲۴
- ۲۵-۶-۲- مرابحه ۲۵
- ۲۵-۷-۲- استصناع ۲۵
- ۲۶-۳- عقود مشارکتی ۲۶
- ۲۶-۱-۳- مشارکت مدنی ۲۶
- ۲۷-۲-۳- مشارکت حقوقی ۲۷
- ۲۷-۳-۳- مضاربه ۲۷
- ۲۷-۴-۳- مزارعه ۲۷
- ۲۸-۵-۳- مساقات ۲۸
- ۲۸-۴- سرمایه گذاری مستقیم ۲۸
- ۲۹- گفتار سوم: عقود تضمینی ۲۹
- ۲۹-۱- ضمان ۲۹
- ۳۰-۲- رهن ۳۰
- ۳۰-۳- صلح ۳۰
- ۳۲- مبحث سوم: معرفی کارتهای اعتباری ۳۲
- ۳۲- گفتار اول: کارت اعتباری ۳۲
- ۳۲-۱- مفهوم اعتبار بانکی ۳۲
- ۳۳-۲- کارت اعتباری به مفهوم خاص ۳۳

گفتار دوم: تاریخچه کارتهای اعتباری..... ۳۴

۱- در جهان ۳۴

۲- در کشورهای اسلامی ۳۵

۳- در ایران ۳۶

گفتار سوم: عناصر تشکیل دهنده کارتهای اعتباری..... ۳۷

۱- صادرکننده کارت ۳۷

۲- دارنده کارت ۳۷

۳- پذیرنده کارت ۳۸

۴- کارگزار تهاتر یا تصفیه ۳۸

گفتار چهارم: انواع کارتهای اعتباری..... ۳۸

۱- انواع کارتهای اعتباری در ایران ۳۹

۱-۱- کارتهای اعتباری(اصلی) ۳۹

۲-۱- کارتهای بدهکار ۳۹

۳-۱- کارتهای از پیش پرداخت شده ۳۹

۲- انواع کارت بین المللی ۴۰

۲-۱- کارت اعتباری ویزا ویرچوال ۴۰

۲-۲- کارت اعتباری ویزا پیری پید ۴۰

۲-۳- کارت اعتباری مسترکارت، دبیت کارت ۴۱

۲-۴- کارت اعتباری آی ای پی ای کارت ۴۱

۲-۵- کارت اعتباری ای پی سی شاپینگ کارت ۴۲

۳- کارت های اعتباری در اینترنت ۴۲

گفتار پنجم: مقررات کارتهای اعتباری..... ۴۳

- ۴۳-۱- مقررات قبلی..... ۴۳
- ۴۳-۲- مقررات فعلی..... ۴۳
- گفتار ششم: مزایای کارت اعتباری..... ۴۶
- ۴۶-۱- سرعت نقل و انتقال وجوه ۴۶
- ۴۷-۲- ایجاد قدرت خرید و رونق اقتصادی ۴۷
- ۴۷-۳- ایجاد امنیت برای مشتری و عدم نیاز به حمل پول فیزیکی ۴۷
- ۴۷-۴- رسمیت جهانی ۴۷
- ۴۸-۵- جایگزینی مناسب به جای چک ۴۸
- ۴۹-۶- قوانین حمایتی از مصرف کنندگان ۴۹
- ۴۹-۷- امکان اعتبار سنجی اشخاص ۴۹
- ۵۰-۸- امکان استفاده جهت انجام خریدهای اینترنتی ۵۰
- گفتار هفتم: گسترش کارت اعتباری (هر ایرانی یک کارت اعتباری)..... ۵۱
- ۵۲-۱- طرح کلی فراگیری کارت اعتباری ملی ۵۲
- ۵۳-۲- اجزای طرح کارت اعتباری ملی ۵۳
- ۵۴-۱-۲- بخش اطلاعات درآمدی..... ۵۴
- ۵۴-۲-۲- بخش اطلاعات اموال منقول و غیر منقول ثبتی..... ۵۴
- ۵۵-۳-۲- بخش اطلاعات بانکی ۵۵
- ۵۷-۴-۲- بخش معاملات خرد و کلان ۵۷

فصل دوم: تحلیل عقود کارتهای اعتباری

- ۶۱- مبحث اول: کارت اعتباری و عقد قرض ۶۱
- ۶۱- گفتار اول: عقد قرض ۶۱
- ۶۱-۱- ماهیت عقد قرض ۶۱

- ۶۳-۲- اوصاف عقد قرض
- ۶۴-۳- شروط ضمن عقد قرض
- گفتار دوم: تحلیل کارت اعتباری بر مبنای عقد قرض
- ۶۵-۱- نحوه پیاده سازی عقد قرض در معاملات کارت اعتباری
- ۶۶-۲- تعریف روابط طرفین عقد قرض در معاملات کارت اعتباری
- گفتار سوم: نقد و بررسی عقد قرض در کارت اعتباری
- ۶۸-۱- محاسن کارتهای اعتباری بر مبنای عقد قرض
- ۶۸-۱-۱- نیکو بودن قرض الحسنه
- ۶۸-۲-۱- سادگی معاملات بر مبنای عقد قرض
- ۶۹-۱-۳- عدم تسری معاملات دارنده کارت به صادر کننده
- ۶۹-۱-۴- جلوگیری ورود شبهه ربا به معاملات کارتهای اعتباری
- ۷۰-۱-۵- ارزان بودن خدمات کارت اعتباری برای مشتری
- ۷۰-۲- معایب کارتهای اعتباری بر مبنای عقد قرض
- ۷۰-۲-۱- عدم سودآوری برای بانکها
- ۷۰-۲-۲- اشکال در روابط بانک با پذیرنده کارت
- ۷۱-۲-۳- عدم فعلیت عقد قرض قبل از خرج کردن اعتبار کارت
- ۷۱-۲-۴- محدود بودن منابع قرض الحسنه بانکها
- ۷۱-۲-۵- گسترش باب جریمه تاخیر
- ۷۲-۲-۶- عدم امکان تعیین اجل در عقد قرض
- ۷۲-۳- جمع بندی و نتیجه گیری کارتهای اعتباری بر مبنای عقد قرض
- ۷۳-۴- نمونه اجرا شده از کارت اعتباری بر مبنای قرض (بانک ملی)
- مبحث دوم: کارت اعتباری و فروش اقساطی (بیع نسبه)
- گفتار اول: بیع نسبه یا فروش اقساطی

- ۱- ماهیت بیع نسبه یا فروش اقساطی ۷۴
- ۲- احکام بیع نسبه یا فروش اقساطی ۷۷
- ۳- اقسام بیع تقسیطی ۷۹
- ۴- شروط بیع نسبه یا فروش اقساطی ۸۰
- گفتار دوم: تحلیل کارت اعتباری بر مبنای بیع نسبه ۸۰
- ۱- نحوه پیاده سازی بیع نسبه در معاملات کارت اعتباری ۸۱
- ۲- تعریف روابط طرفین بیع نسبه در معاملات کارت اعتباری ۸۲
- گفتار سوم: نقد و بررسی بیع نسبه در کارت اعتباری ۸۴
- ۱- محاسن کارتهای اعتباری بر مبنای فروش اقساطی ۸۴
- ۱-۱- امکان کسب سود برای بانکها ۸۴
- ۲-۱- بلا اشکال بودن دریافت سود در فروش اقساطی کالا از منظر فقهی ۸۴
- ۳-۱- امکان تقسیط بدهی کارت اعتباری ۸۵
- ۴-۱- اعطای اختیار و قدرت انتخاب کالا به دارنده کارت اعتباری ۸۵
- ۵-۱- وجود توجیه اقتصادی و شرعی برای تعیین نرخ نسبه ۸۶
- ۲- معایب کارتهای اعتباری بر مبنای فروش اقساطی ۸۶
- ۱-۲- انحصار در خرید عین و عدم امکان تسری به خرید خدمات ۸۶
- ۲-۲- محدودیت در خرید کالا ۸۷
- ۳-۲- لزوم اطلاع و تائید بانک از اوصاف مبیع ۸۷
- ۳- جمع بندی و نتیجه گیری کارتهای اعتباری بر مبنای عقد بیع نسبه ۸۸
- ۴- نمونه اجرا شده از کارت اعتباری بر مبنای عقد بیع نسبه (بانک سامان) ۸۹
- مبحث سوم: کارت اعتباری و جعاله ۹۰
- گفتار اول: جعاله ۹۰
- ۱- تعریف جعاله ۹۰

- ۲- ماهیت جعاله ۹۲
- ۳- اقسام جعاله ۹۳
- ۴- ماهیت حقوقی جعاله بانکی ۹۳
- ۵- آثار جعاله ۹۸
- گفتار دوم: تحلیل کارت اعتباری بر مبنای عقد جعاله ۹۹
- ۱- نحوه پیاده سازی جعاله در معاملات کارت اعتباری ۹۹
- ۲- تعریف روابط طرفین عقد جعاله در معاملات کارت اعتباری ۱۰۱
- گفتار سوم: نقد و بررسی جعاله در کارت اعتباری ۱۰۲
- ۱- محاسن کارتهای اعتباری بر مبنای جعاله ۱۰۲
- ۱-۱- امکان کسب سود برای بانکها ۱۰۳
- ۲-۱- بلا اشکال بودن دریافت سود در جعاله خدمات از منظر فقهی ۱۰۳
- ۳-۱- امکان تقسیط بدهی کارت اعتباری ۱۰۳
- ۴-۱- اعطای اختیار و قدرت انتخاب کالا به دارنده کارت اعتباری ۱۰۳
- ۵-۱- امکان خرید کالا از طریق جعاله ۱۰۴
- ۶-۱- امکان اجرای جعاله در عقود مشارکتی ۱۰۴
- ۲- معایب کارتهای اعتباری بر مبنای عقد جعاله ۱۰۵
- ۱-۲- اختلاف در ماهیت حقوقی جعاله ۱۰۵
- ۲-۲- محدودیت در خرید خدمت ۱۰۶
- ۳-۲- لزوم اطلاع و تائید بانک از موضوع جعاله ۱۰۶
- ۳- جمع بندی و نتیجه گیری کارتهای اعتباری بر مبنای عقد جعاله ۱۰۷
- ۴- نمونه اجرا شده از کارت اعتباری بر مبنای عقد جعاله ۱۰۷
- ۴-۱- کارت اعتباری بانک پارسیان ۱۰۸
- ۴-۲- کارت اعتباری بانک سینا ۱۱۰

مبحث چهارم : کارت اعتباری و بیع مرابحه	۱۱۱
گفتار اول: : مرابحه	۱۱۱
۱- تعریف مرابحه	۱۱۱
۲- ارکان عقد مرابحه	۱۱۳
۳- شرایط عقد مرابحه	۱۱۳
۴- احکام عقد مرابحه	۱۱۴
گفتار دوم : تحلیل کارت اعتباری بر مبنای عقد مرابحه	۱۱۴
۱- نحوه پیاده سازی مرابحه در معاملات کارت اعتباری	۱۱۵
۲- تعریف روابط طرفین عقد مرابحه در معاملات کارت اعتباری	۱۱۶
۳- دستور العمل کارتهای اعتباری بر اساس عقد مرابحه	۱۱۸
گفتار سوم: نقد و بررسی بیع مرابحه در کارت اعتباری	۱۲۱
۱- محاسن کارتهای اعتباری بر مبنای بیع مرابحه	۱۲۱
۱-۱- قابلیت پرداخت دفعی مدت دار	۱۲۱
۲-۱- بلا اشکال بودن دریافت سود و جریمه تاخیر از منظر فقهی	۱۲۱
۳-۱- گسترش کارت اعتباری و عدم محدودیت در منابع	۱۲۲
۴-۱- انضباط پولی و رونق فروش محصولات تولیدکنندگان داخلی	۱۲۲
۲- معایب کارتهای اعتباری بر مبنای عقد بیع مرابحه	۱۲۳
۱-۲- همپوشانی مرابحه با فروش اقساطی	۱۲۳
۲-۲- عدم وجود وحدت قصد	۱۲۳
۳-۲- امکان سرایت خیارات قانونی	۱۲۴
۴-۲- عدم تبیین ید مشتری در قرارداد	۱۲۴
۳- جمع بندی و نتیجه گیری کارتهای اعتباری بر مبنای مرابحه	۱۲۴
۴- نمونه اجرا شده از کارت اعتباری بر مبنای عقد مرابحه (بانک کشاورزی)	۱۲۵

فصل سوم: قرارداد پیشنهادی کارتهای اعتباری

- مبحث اول : ضرورت تعریف قرارداد کارت های اعتباری ۱۲۷
- گفتار اول : چارچوب کلی قرارداد پیشنهادی کارت اعتباری ۱۲۸
- ۱- عقد مبنایی قرارداد ۱۲۹
- ۲- مفهوم وکالت ۱۳۰
- گفتار دوم : تفکیک عقود در روش پیشنهادی ۱۳۱
- ۱- عقود اولیه کارتهای اعتباری ۱۳۱
- ۱-۱- اعتبار عادی ۱۳۲
- ۱-۲- اعتبار تجاری ۱۳۲
- ۲- عقود ثانویه کارتهای اعتباری ۱۳۲
- گفتار سوم : روابط طرفین قرارداد در روش پیشنهادی معاملات کارت اعتباری ۱۳۳
- گفتار سوم : تحلیل روش پیشنهادی معاملات کارت اعتباری ۱۳۵
- ۱- مزایای روش پیشنهادی ۱۳۵
- ۲- اشکالات احتمالی روش پیشنهادی ۱۳۶
- ۳- جمع بندی و نتیجه گیری روش پیشنهادی ۱۳۶
- مبحث دوم: شرایط اساسی قرارداد کارتهای اعتباری ۱۳۷
- گفتار اول: قصد و رضای طرفین در معاملات کارتهای اعتباری ۱۳۷
- ۱- ماهیت قصد و رضا ۱۳۸
- ۲- وجود قصد و رضا در معاملات کارتهای اعتباری ۱۴۰
- گفتار دوم: اهلیت طرفین در معاملات کارتهای اعتباری ۱۴۳
- ۱- مفهوم اهلیت ۱۴۳

- ۲- محجورین ۱۴۴
- ۳- اهلیت در کارتهای اعتباری ۱۴۵
- گفتار سوم: مورد معامله در معاملات کارتهای اعتباری ۱۴۶
- ۱- مالیت داشتن مورد معامله در کارتهای اعتباری ۱۴۷
- ۲- منفعت مشروع داشتن مورد معامله در کارتهای اعتباری ۱۴۷
- ۳- معین و معلوم بودن مورد معامله در کارتهای اعتباری ۱۴۸
- ۴- مقدور بودن مورد معامله در کارتهای اعتباری ۱۴۹
- گفتار چهارم: جهت معامله در معاملات کارتهای اعتباری ۱۵۰
- ۱- ماهیت معامله نامشروع ۱۵۰
- ۲- معامله نامشروع با کارتهای اعتباری ۱۵۱
- مبحث سوم : مفاد قرارداد پیشنهادی کارتهای اعتباری ۱۵۳
- گفتار اول: ارکان و شرایط اختصاصی قرارداد کارتهای اعتباری ۱۵۳
- ۱- طرفین قرارداد کارتهای اعتباری ۱۵۳
- ۱-۱- طرف اول (بانک) ۱۵۴
- ۲-۱- طرف دوم (مشتری) ۱۵۵
- ۲- موضوع معامله در قرارداد کارتهای اعتباری ۱۵۶
- ۱-۲- موضوع قرارداد کارت اعتباری عادی ۱۵۷
- ۲-۲- موضوع قرارداد کارت اعتباری تجاری ۱۵۸
- ۳- مدت معامله در قرارداد کارت اعتباری ۱۵۸
- ۱-۳- مدت کلی قرارداد کارت اعتباری ۱۵۹
- ۲-۳- مواعد قرارداد کارت اعتباری ۱۵۹
- ۴- بهای معامله در قرارداد کارتهای اعتباری ۱۶۰
- ۱-۴- بهای خرید کارت اعتباری و کارمزد آن ۱۶۱

- ۴-۲- بهای تسهیلات کارت اعتباری ۱۶۱
- ۵- وکالت در تعیین عقد و نحوه باز پرداخت (معاملات ثانویه) ۱۶۲
- ۶- مواعد دوره مصرف و اعتراض به صورتحساب ۱۶۲
- ۷- تعهدات بانک در قرارداد ۱۶۳
- ۸- تعهدات مشتری در قرارداد ۱۶۴
- ۹- محدودیت ریالی استفاده از اعتبار کارت ۱۶۵
- ۱۰- شرط محرومیت از خدمات کارت اعتباری ۱۶۵
- گفتار دوم: شرایط عمومی قرارداد کارتهای اعتباری ۱۶۶
- ۱- تضامین قرارداد ۱۶۶
- ۱-۱- ضمانت سپرده ها ۱۶۷
- ۲-۱- ضمانت با وثیقه ملکی ۱۶۸
- ۳-۱- ضمانت اشخاص ۱۶۹
- ۲- وجه التزام قراردادی ۱۷۰
- ۳- شرط وکالت برداشت از سپرده ۱۷۰
- ۴- شرط لزوم قرارداد ۱۷۱
- ۵- شرط داوری و حل اختلاف ۱۷۲
- ۶- شرط اقامتگاه قراردادی ۱۷۳
- ۷- تعیین تعداد نسخ، تاریخ و محل انعقاد قرارداد ۱۷۳

جمع بندی و نتیجه گیری

- ۱- نتیجه گیری ۱۷۵
- ۲- پیشنهادات ۱۷۶
- منابع و مأخذ ۱۷۷

فهرست نمودارها

- شکل (۱-۲) نمودار دسته بندی عقود ۱۹
- شکل (۱-۳) نمودار تعریف روابط طرفین عقد قرض در معاملات کارت اعتباری ۶۶
- شکل (۲-۳) نمودار تعریف روابط طرفین بیع نسبی در معاملات کارت اعتباری ۸۲
- شکل (۳-۳) نمودار تعریف روابط طرفین عقد جعاله در معاملات کارت اعتباری ۱۰۱
- شکل (۴-۳) نمودار تعریف روابط طرفین عقد مباحه در معاملات کارت اعتباری ۱۱۷
- شکل (۱-۴) نمودار تعریف روابط طرفین قرارداد در روش پیشنهادی معاملات کارت اعتباری ۱۳۴

مقدمه

یکی از تحولات مهم بشری نحوه تبادل کالا و خدمات در معاملات بوده که از گذشته های بسیار دور تغییرات بسیاری داشته است از مبادله کالا با کالا آغاز شده و امروزه در تحولات فن آوری تبدیل به دنیای پول و مبادلات الکترونیک شده است. هنگامی که برای اولین بار سکه ضرب شد به خاطر سه ویژگی سبکی، راحتی و سرعت انتقال بهترین وسیله برای پرداخت معرفی شد و مبادله کالا به کالا به تاریخ پیوست. اکنون بانکداری الکترونیکی می رود تا تحولی شگرف در ساختار پولی و مالی جهان ایجاد کند. با استفاده از کارت اعتباری، پول کاغذی در آینده، همان سرنوشت مبادله کالا به کالا را خواهد داشت به طوری که با توسعه روز افزون تکنولوژی، و جایگزینی سیستم های نوین در تمامی عرصه ها، نظام بانکداری نیز به جای ساختار سنتی و کهنه، سعی دارد در حوزه فن آوری، مطلوبیت ممکن را برای مشتریان فراهم آورد. یکی از ابزارهای مهم در این عرصه، کارت اعتباری است که پدیده ای جدید و کارآمد به اقتضای مبادلات جهانی امروز است که در کشورهای پیشرفته به یک نیاز مهم و غیر قابل اجتناب برای هر شهروند تبدیل شده که دارنده آن می تواند در هر زمان بدون پرداخت پول از کالاها و خدمات مراکز تجاری و خدماتی استفاده کند. لکن در کشورهای درحال توسعه همچنان استفاده از پول فیزیکی و معاملات مبتنی بر آن رواج دارد.

از ابتدای شکل گیری داد و ستد انسانها بحث اعتبار اشخاص طرف معامله یک نکته اساسی در معامله بود. به گونه ای که برخی از معاملات بدون وجود پول و صرفاً بر اساس اعتماد و اعتبار خریدار معامله انجام می شد. همین اعتبار در حدود نیم قرن قبل زمینه صدور «کارت اعتباری» را فراهم کرده و از سال ۱۹۵۸ به شکل امروزی درآمد.

کارت اعتباری ابزار الکترونیکی در سامانه پرداخت بانکی است که برای اشخاص صادر می شود. این کارت به دارنده آن این امکان را می دهد که بر پایه نوع قرارداد، از خدمات و کالاهایی برخوردار شود. کارت اعتباری به عنوان یکی از موثرترین ابزارها در حوزه اعتبارات بانکی تلقی می شود. داشتن کارت اعتباری به این معناست که موسسات یا بانک ها بدون داشتن وجه نقد به افراد اعتبار می دهند و دارنده آن می تواند از محل اعتبار در نظر گرفته شده اقدام به پرداخت بهای کالا و خدمات مورد نیاز نماید. کارت اعتباری به دلیل نوع مأموریت ویژه ای که در شبکه مالی و پولی کشور دارد موجب سهولت روابط تجاری و کاهش تبعات ناشی از فرسودگی اسکناس و کاهش خطرات ناشی از پول نقد شده است. کارتهای اعتباری به دلیل ماهیت آنها، دارای اقبال زیادی بین مشتریان بانکی است، در خیلی از کشورها از جمله آمریکا کمتر کسی است که دارای کارت اعتباری نباشد.

در کشور ما هم در مسیر تبادلات مالی الکترونیکی پیشرفت زیادی داشته و این مسیر روز به روز در حال گسترش می باشد لکن با توجه به رویکرد بانکداری اسلامی که بحمدالله پس از انقلاب اسلامی در کشور عزیزمان ایجاد شده و برای خروج از شبهه ربا، نظام پولی و بانکی کشور نیازمند تعریف صحیح قانونی و شرعی برای ایجاد زمینه و بستر بانکداری الکترونیک و از جمله کارتهای اعتباری می باشد. این تحقیق سعی دارد تا با بررسی عقود مربوط به روابط بین مشتری و بانک در کارتهای اعتباری بهترین راهکار حقوقی را برگزیند؛ چراکه اساس کارت اعتباری در کشورهای غربی مبتنی بر دریافت سود از محل فروش کالا و خدمات و تقسیط آن همراه با سود است، ولی این سود در نظام بانکداری بدون ربا باید توجیه فقهی و حقوقی لازم را داشته باشد که به دلیل عدم وجود ساز و کار قانونی لازم برای پوشش کلیه عقود و تبادلات مالی - که توسط کارت اعتباری می تواند انجام شود - در قانون عملیات بانکی بدون ربا دیده نشده و بعضاً در مواردی شبهه ربا وجود دارد؛ لذا در نوع عقود و تعاملات بانک و مشتری تعریف یک عقد کامل و جامع می تواند به قانونی و شرعی شدن عقود مربوط به کارتهای اعتباری و تامین سود مورد انتظار بانکها کمک کند. در کشور ما نیز علی رغم استقبال زیادی که از آن شده است، ساز و کار قانونی و شرعی آن تا حد زیادی دچار اشکال و خدشه است، البته تا جایی که تبادلات مالی آن بدون سود باشد مشکلی نخواهد داشت لکن در جایی که پای سود به میان می آید با توجه به اینکه بانکداری اسلامی و تبادلات مالی صحیح اسلامی باید عاری از هرگونه ربا و سود غیر شرعی باشد فلذا ماهیت حقوقی و فقهی این کارتها را نمی توان مشابه آنچه در کشورهای غیر اسلامی استفاده می شود در نظر گرفت.

بانکها در قالب تسهیلات عقود اسلامی به این خدمات می پرداختند و این مشکلاتی در بانکداری بدون ربا ایجاد می کرد و هنوز این رویه همچنان نیز ادامه دارد تا جایی که این نقص قانونی موجب شد مسئولین امر چاره ای بیاندیشند. علت به وجود آمدن این اشکالات عدم قابلیت انطباق ابزارهای اعطای تسهیلات با نحوه پرداخت اعتبار در کارت های اعتباری است. همچنین، دریافت بهره در بازپرداخت اقساط از دیگر مشکلات مطرح شده می باشد. از این رو، می توان علل عدم موفقیت کارتهای اعتباری کنونی را در نحوه تسویه آنها که باعث درگیری شدید منابع بانکها و بالا رفتن میزان مطالبات می شود، جستجو کرد.

عقود مربوط به این کارتها را می توان در قالبهای مختلفی تعریف کرد از جمله طراحی کارت اعتباری براساس قراردادهای قرض الحسنه، بیع نسیه، جعاله، بیع مرابحه، وکالت عام و خرید و فروش وکالتی. این تحقیق پس از بحث و بررسی پیرامون هر یک از این عقود، مناسب ترین عقد که به لحاظ حقوقی جامعیت لازم را برای این معاملات داشته باشد و از لحاظ شرعی نیز مانعی برای دریافت سود نداشته باشد را بر می گزیند.

در خصوص این موضوع از منظر حقوقی تحقیقات زیادی صورت نگرفته و سوابق زیادی وجود ندارد از منظر فقهی نکاتی از سوی آیت ... تسخیری بیان شده است. همچنین مقالات متعددی از سوی حجه الاسلام و المسلمین دکتر سید عباس موسویان مدیر گروه اقتصاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و عضو کمیسیون فقهی بانک مرکزی در موضوعات چالشهای فقهی منتشر گردیده ولی با توجه به جدید بودن موضوع مطالب حقوقی قابل توجهی در این زمینه به ویژه در منابع موجود حقوق بانکی وجود ندارد و از این جنبه تحقیق مدونی صورت نگرفته است و صرفاً تحقیقات مختصری به صورت پایان نامه کارشناسی ارشد ارائه شده در حالیکه جنبه عملی و کاربردی این موضوع نسبت به جنبه علمی و آکادمیک آن اهمیت و قابلیت بهره برداری بیشتری دارد.

در این خصوص می توان به پایان نامه حقوقی خانم آناهیتا یوسفندی به راهنمایی دکتر شیروی را حائز اهمیت دانست که در سال ۸۷ در دانشگاه پردیس قم دانشگاه تهران دفاع شد، اشاره کرد. از جمله اهداف ایشان از نگارش این پایان نامه^۱ تعریف و بازشناسی کارت های اعتباری از سایر کارت های مشابه، ضرورت وجود کارت اعتباری در ایران به منظور پاسخ گویی نیازهای امروز جامعه و بررسی ماهیت حقوقی آن است که به نوبه خود بدیع و تازه می نمود؛ لکن تبیین فقهی کارت اعتباری و ایرادات و راهکارهای ارائه شده مخصوصاً مطابق قانون پنجم برنامه توسعه و عقود مطرح شده در آن از بدایع پایان نامه پیش رو است. دیگر پایان نامه های مربوط به کارت های اعتباری هم از رشته حقوق خارج است و هم شمار آن ها اندک و ناچیز است. از جمله آن پایان نامه هایی است که در دانشکده مدیریت دانشگاه تهران و موسسه عالی بانکداری تهران به انجام رسیده که شامل کلیاتی از مباحث کارتهای اعتباری است.

حقوقدانان اهل سنت نیز این مساله را در کتب حقوقی خود مطرح کردند، از جمله آنها کتبی است که دکتر محمد رواس قلعه چی و دکتر عبدالوهاب ابوسلیمان در این خصوص نگاشته اند. اما نکته ای که در مورد سایر منابع خارجی وجود دارد این است که در حقوق خارجی مسلماً مقتضیات قانون بانکداری بدون ربا در کشور ما و موضوعات فقه پویای شیعه مطرح نبوده است، ولی این تحقیق در صدد این است که یک خدمات بانکی جدید در قالب بانکداری بدون ربا و در چارچوب قوانین موضوعه تعریف کند به گونه ای که بتواند قابلیت های نمونه های مشابه خارجی را داشته باشد و دارنده آن بتواند انواع معاملات و عقود اسلامی را از طریق آن انجام دهد.

۱- یوسفندی، آناهیتا؛ بررسی حقوقی کارتهای اعتباری، رساله کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه تهران (پردیس قم)، ۱۳۸۷.